

Федосова О.В.

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем
протидії злочинності, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ОСОБА НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЗЛОЧИНЦЯ В СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОРИСЛИВО- НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Криміналістична характеристика злочину має велике значення для успішного вирішення теоретичних і практичних завдань методик розслідування окремих видів злочинів, у тому числі вчинених неповнолітніми. Як наукова категорія криміналістики, криміналістична характеристика досліджувалась багатьма вченими-криміналістами, серед яких Р. С. Белкін, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько, Н. П. Яблоков та ін. [1]. Однак, незважаючи на значний внесок науковців у розробку даної проблематики, вона залишається актуальною й сьогодні. Особливе значення у досудовому розслідуванні має вивчення структурно-змістовних елементів криміналістичної характеристики корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми. Найбільш значущими, на наш погляд, є типові властивості особи злочинця, оскільки саме вони визначають вибір неповнолітніми обстановки і способу злочинної дії, предмета посягання, мотиви їх поведінки як в момент вчинення злочину так і після цього.

Зміст поняття корисливо-насильницького злочинця, в тому числі неповнолітнього, як зазначає Б.М. Головкін, містить в собі два обов'язкових ключових (структурних) елемента - користолюбство і насильство, «походження» яких обумовлено певним набором рис особи, її властивостей, якостей та ін. Саме ці елементи визначають спрямованість особистості неповнолітнього корисливо-насильницького злочинця [2, С. 193]. Під особистістю неповнолітнього корисливо-насильницького злочинця, як зазначається у науковій літературі, слід розуміти сукупність соціально значущих властивостей і ознак суспільно небезпечної особи у віці від 14 до 18 років, обумовлених соціально-психологічними та морально-правовими дефектами її соціалізації, які виникають або посилюються під впливом особливостей фізичного, психологічного та морального розвитку людини в цьому віці, що призводить до виникнення користолюбства, задоволення якого в умовах

конкретної життєвої ситуації відбувається протиправним насильницьким способом [3, С. 38].

У криміналістичній літературі прийнято виділяти декілька груп властивостей особистості: соціально-демографічні (стать, вік, соціальне становище, освіта, сімейний стан, наявність судимості та ін.), морально-психологічні (потреби, прагнення, захоплення, інтереси, світогляд підлітка) та біологічні. Будучи проаналізованими спільно з іншими групами ознак окремої особи, вони несуть в собі цінну інформацію, що має значення для складання узагальненого «портрета» особистості злочинця. Особистісний фактор у системі корисливо-насильницьких злочинів має першочергове значення, оскільки саме якості, які характеризують осіб, які беруть участь у підготовці, здійсненні і приховуванні таких злочинів, обумовлюють вибір об'єкта, мету, завдання, шляхи їх вирішення, межі діяльності та ін. Особисті якості злочинця нерідко є визначальними у виборі способу вчинення цих злочинів.

За даними окремих досліджень, багато неповнолітніх (особи віком від 14 до 18 років) належать до різних видів ситуативних типів злочинців, які вчиняють злочин в силу сформованих обставин, ситуації, під впливом імпульсів. Невміння володіти своїми емоціями, контролювати почуття, оцінювати ситуацію, знаходити компроміси призводить до вчинення ними злочинів з ознаками особливої жорстокості, з заподіянням фізичної чи моральної шкоди. Зазначимо, що всі властивості особи неповнолітніх злочинців так чи інакше знаходять відображення в їх поведінці, вчинках, стосунках з суспільством і конкретними людьми. Переважно суб'єктами корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми є, в основному, особи чоловічої статі (92,3%). Що стосується дівчат, то найбільша їх кримінальна активність спостерігається під час вчинення вимагань. Більшість корисливо-насильницьких злочинів вчиняється неповнолітніми у віці від 17 до 18 років (40,5%). Для даної вікової групи більш характерні грабежі й розбійні напади, хоча все частіше серед них почали зустрічатися випадки розбійних нападів, поєднаних з вбивствами, а іноді й вимаганнями. Серед 14-річних підлітків переважну більшість складають грабежі та вимагання, 15 і 16-річних - грабежі, 17-річних - розбої та грабежі. Інтелектуальний рівень неповнолітніх, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини, порівняно невисокий, у більшості з них

відсутній інтерес до навчання. Практично кожен другу сім'ю можна охарактеризувати як неблагополучну в плані можливостей нормальної соціалізації неповнолітнього; рівень матеріального достатку сімей низький або навіть дуже низький. Даний вид злочинності переважно має міський характер. Понад третини підлітків систематично вживають алкоголь, близько 7% - наркотики [3, С. 170]. Слід зазначити, що чим вища суспільна небезпека корисливо-насильницьких злочинів, тим частіше вони вчиняються організованою групою. Так, у групі вчиняють корисливо-насильницькі злочини 60-70% неповнолітніх. На момент утворення такі групи, як правило, не переслідують цілей вчинення злочинів та інших правопорушень, а створюються для неформального спілкування, спільного проведення дозвілля та ін. Ступінь організованості найменша в групах, що вчиняють грабежі. Ці групи хитливі, нерідко складаються тільки з неповнолітніх, або з неповнолітніх і осіб у віці 18-20 років, які, як правило, раніше не відбували покарань у вигляді позбавлення волі. Такі особи знайомляться у місцях спільного навчання, роботи, проживання, вільного проведення часу. Намір здійснити перший злочин з'являється раптово, як правило, під впливом зовнішніх обставин. Надалі такі групи після одного-двох злочинів розпадаються, або трансформуються в більш стійкі й організовані групи. Важливо відмітити, що кількість корисливо-насильницьких злочинів, вчинених групою осіб, має значну питому вагу і тенденцію до її збільшення.

Підводячи підсумки слід зазначити, що вивчення особи неповнолітнього злочинця як структурно-змістовного елемента криміналістичної характеристики корисливо-насильницьких злочинів, має не тільки велике теоретичне значення, але й завжди застосовується в практичній діяльності під час досудового розслідування.

Список використаної літератури:

1. Криміналістика: підруч. / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель [та ін.] : за ред. В.Ю. Шепітька. – 5-те вид. переробл. та допов. – К. : Ін Юре, 2016. –640 с.

2. Головкін Б.М. Ціннісно-нормативний аспект спрямованості особистості корисливого насильницького злочинця / Б.М. Головкін // Боротьба з організ. злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журн. – Вип.21. – 2010. С.193

3. Голина В.В. Криминологическая характеристика личности несовершеннолетнего корыстно-насильственного преступника в Украине : монографія / В.В. Голина, М.О. Маршуба. – Харьков : Право, 2014. –280 с.